

Інститут психології імені Г.С. Костюка
НАПН України

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ:

**Збірник наукових праць Інституту психології
імені Г.С. Костюка НАПН України**

Том X

**ПСИХОЛОГІЯ НАВЧАННЯ
ГЕНЕТИЧНА ПСИХОЛОГІЯ
МЕДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ**

Випуск 28

Київ – 2016

ЗМІСТ

<i>Антохова Н.І.</i> Характеристика творчої особистості та структура творчого потенціалу вчителя іноземної мови.....	6
<i>Бевз Г.М.</i> Молода сім'я та замінний догляд за дітьми: адаптація чи етап життєвого циклу?.....	17
<i>Безверхий О.С., Коломіць Т.М.</i> Тривожність у школярів, які перехворіли на туберкульоз.....	26
<i>Білінська О.О., Черпак М.В.</i> Феномен лідерства узарубіжній та вітчизняній психології.....	36
<i>Волошина В.О., Довгалюк Т.А.</i> Оптимізація метапам'яті студентів як проблема психолого-педагогічної взаємодії.....	47
<i>Гільман А.Ю.</i> До проблеми оволодіння саногенним мисленням в процесі вирішення життєвих завдань студентської молоді.....	58
<i>Грабовська С.К., Бабенко В.В., Островська К.О.</i> Діагностика стабільності організації: опитувальник "стан справ в організації".....	69
<i>Грешинарова О.М.</i> Методика формування в учнів дослідницького стилю мислення через вміння ставити запитання.....	81
<i>Григор'єва Я.Г.</i> Конструювання сенсу життя в контексті постнекласичної психології.....	101
<i>Гуменюк Г.В.</i> Саморозвиток як ціннісно-сміслова детермінанта професійного становлення людини.....	110
<i>Данилюк І.В., Шиковець С.О.</i> Психологічні особливості ментальності представників регіональних спільнот України.....	120
<i>Жеребцов С.Н.</i> Творчество Леонардо да Винчи как созидание культурных органов переживания.....	131
<i>Zubiashvily I.</i> Monetary culture of the modern society: social and pscological aspect.....	145
<i>Івашкевич І.В.</i> Психологічна характеристика підходів до визначення професійної компетентності фахівця.....	161
<i>Івашкевич Е.З.</i> Феноменологічний, вимірювальний, генетичний, тестологічний та факторний психологічні підходи як підґрунтя структури соціального інтелекту педагога.....	173
<i>Каплуненко Я.Ю., Ленг Т.М.</i> Сучасні методи психолого-педагогічного супроводу профільного навчання: досвід використання профорієнтаційного комплексу "Профорієнтатор-UA".....	186

Ковальчук З.Я. Вплив стилю педагогічної взаємодії на ефективність керівництва та способи вирішення конфліктних ситуацій	208
Кордунова Н.О., Потапчук Л.В. Теоретичний аналіз проблеми становлення особистішої зрілості у студентському віці	217
Кулеша Н.П. Експериментальна програма покращення психологічної адаптації студентів-першокурсників із дистантних сімей до умов навчання у вищому навчальному закладі	226
Кухарчук О.В. Аналіз індивідуально-психологічних детермінант схильності до птср військовослужбовців	234
Кордоонець В.В. Теоретико-методологічні засади дослідження комунікативно-мовленневої сфери	243
Норчук Ю.В. Детермінація завчасної стійкості особистості: емпіричні виміри проблеми	251
Мар'яненко Л.В. Психологічна структура самореалізаційучня в навчально-пізнавальній діяльності	264
Мельничук М.М. Проблема розвитку толерантності учнівської молоді в рамках діяльності дискусійного кіноклубу	275
Михайлюк І.В. Емпіричне дослідження структурно-функціональних компонентів діалогічної компетентності майбутніх психологів	286
Панасенко М.Ю. Розвиток творчого мислення підлітків у процесі вивчення іноземної мови за допомогою лінгвістичних інтелектуально-розвивальних ігор	295
Перегончук Н.В. Психологічні особливості професійної спрямованості майбутніх психологів	306
Пода Т.О. Перспективи застосування технологій віртуальної реальності та спеціальних віртуальних середовищ у психологічних дослідженнях та експериментальній психології	315
Полухіна М.П. Особливості переживання кризових станів молодими співробітниками правоохоронних органів	330
Павлюк Т.Г. Формування колективної думки в прикордонному підрозділі	339
Потапчук Н.Д. Теоретичні засади дослідження проблеми виникнення чуток серед населення в умовах надзвичайної ситуації	351

Пророк Н.В. Психологічні проблеми професійної соціалізації практичних психологів.....	363
Проскурняк О.П., Андрійчук Ю.Г. Психологічна готовність до материнства як аспект рольової самореалізації жінки.....	374
Російчук Т.А. Філософсько-психологічний аналіз підходів до проблеми мови та мислення у зв'язку з психологічним баченням суб'єкта.....	386
Сардарзаде Сурена. Психологічна оцінка когнітивних схем при тривожних розладах.....	396
Сидоренко О.О. Волонтерський рух у світі та в Україні.....	404
Слободяник Н.В. Особистіший розвиток української молоді як суб'єкта освіти в умовах кризової нестабільності.....	412
Теплицька А.О. Модель і моделювання в професійній освіті майбутніх учителів.....	424
Ткач Б.М. Нейропсихологія релігійного та ідеологічного фанатизму.....	433
Турбан В.В. Сімейний конфлікт як предмет дослідження у практичній психології.....	444
Чаплак Я.В., Чуйко Г.В. Віктимність як соціально-психологічна проблема сучасності.....	454
Шамне А.В. Досвід емпіричного дослідження кризи підлітково-юнацького віку.....	466
Шевчук І.В. Наративна психологія як напрям сучасних досліджень.....	475

ПСИХОЛОГІЧНА СТРУКТУРА САМОРЕАЛІЗАЦІЇ УЧНЯ В НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Л.В. Мар'яненко. Психологічна структура самореалізації учня в навчально-пізнавальній діяльності. Виокремлюється три етапи пізнавальної діяльності: інформаційно-пізнавальний; ідеально-конструктивний; реально-конструктивний етап. Визначається, що пізнавальний компонент самореалізації вміщує в собі такі складові: теоретично-пізнавальну; експериментальну; аналітично-структурну. Виокремлюються такі ланки діяльності самореалізації у пізнавальній діяльності: формування проблеми, пошуково-пізнавальна активність, духовно-творчий етап. Самореалізація залежить від таких критеріїв: організаційних, діяльнісно-творчих, суб'єктно-особистісних, результативно-пізнавальних. На цій основі будується і психологічна структура самореалізації: мотиваційна, операціональна, особистісна, результативна.

Ключові слова: Структура пізнавального компоненту самореалізації; теоретично-пізнавальна складова, експериментальна складова, аналітично-структурна складова; діагностичні критерії самореалізації; самореалізація у структурі пізнавальної діяльності; ланки самореалізації в процесі творчої пізнавальної діяльності; психологічна структура самореалізації.

Л.В. Мар'яненко. Психологическая структура самореализации ученика в учебно-познавательной деятельности. Выделяются три этапа познавательной деятельности: информационно-познавательный; идеально-конструктивный, реально-конструктивный. Определяется, что познавательный компонент самореализации имеет в себе такие составляющие: теоретико-познавательную, экспериментальную, аналитико-структурную. Выделены такие звенья деятельности самореализации именно в познавательной деятельности: формирование проблемы; поисково-познавательная активность, духовно-творческий этап. Самореализация зависит от таких критериев: организационных; деятельностно-творческих; субъектно-личностных; результативно-познавательных. На этой основе строится и психологическая структура самореализации: мотивационная; операциональная; личностная; результативная.

Ключевые слова: Структура познавательного компонента в самореализации; теоретико-познавательная, экспериментальная и аналитико-структурная составляющие. Диагностические критерии самореализации; самореализация в структуре познавательной деятельности; звенья самореализации в процессе творческой познавательной деятельности; психологическая структура самореализации.

Постановка проблеми. Набуття самореалізації учня в процесі навчання, а саме - діяльнісної самореалізації - ця проблема залишається актуальною як для педагогів, які намагаються досягти високої успішності своїх учнів, так і для психологів, які займаються науковими розробками, оскільки проблема

самореалізації поки що не досліджена в повній мірі, існує багато теорій, теоретичних і прикладних розробок, але їй досі залишаються нерозв'язаними питання, як побороти невпевненість, внутрішню загальмованість і блокаду саморозкриття здібностей, як досягати вміння проявити свої таланти, розкрити повністю через самореалізацію свій творчий потенціал.

Завдання дослідження: 1) Здійснити теоретичного аналізу проблеми самореалізації особистості. 2) Розкрити гносеологічний бік проблеми самореалізації особистості учня в процесі пізнання і пізнавальної діяльності. 3) Обґрунтувати психологічну структуру самореалізації учня в навчально-пізнавальній діяльності

Розробка проблеми самореалізації особистості. Самодетерм і нація і самовизначення - ці два терміни в науково-психологічному обігу набули відмінних смислових нюансів. Термін самодетермінації має значення самоспричинення-самоспричинювання-самопокладання (усього себе покладання), це означає, що на будь-яку справу відважується глибинне "Я" людини, яке визначає вибір і якість здійснення завдання або вчинку. Другий план, друга лінія особистості - саморозвиток-самопобудова-активність-самореалізація-самоздійснення. Отже, спочатку, перш ніж досягти самореалізації, в самовираженні, поведінці, активності суб'єкта діяльності має здійснитися перша лінія особистості - самодетермінація, тобто діяльність на рівні задуму: самоспричинювання, каузальність, самодетермінація, потім - друга лінія-діяльність на рівні втілення: самореалізація, самоздійснення. Саморозвиток, саморозгортання, саморозкриття талантів водночас і передують самореалізації, і здійснюється в процесі самореалізації. Ця взаємообумовленість є проблемою становлення і формування самореалізації. Самоздійснення - процес розгортання людських потенцій протягом життя [8, с.69-110]. На думку Пророк Н.В. саморозвиток відбувається через самореалізацію, як її результат. Форми саморозвитку - самовдосконалення, самоактуалізація, самореалізація [14, с.335-378]. За А. Маслоу - самореалізація - це досягнення досконалості у тому, що людина здійснює. Можна зробити щось зверху і поверхово і це також видається як деяка самореалізація, яка насправді є "квазісамореалізацією". А можна досягти справжньої самореалізації через самоактуалізацію, в такому разі соціальна спільнота зазвичай визнає цю самореалізацію як талановитий здобуток людства (Леонтьєв Д.О.) [10, с. 156-176].

Розробляючи проблему особистісної самодетермінації, ми дійшли висновку, що вона власне є першим етапом справжньої самореалізації. На думку Р. Райана і Е. Десі: самодетермінація - здатність втілювати свою свободу, вибір дій, вчинків, не зважаючи на вплив зовнішніх і внутрішніх детермінант [5]. А. Бандура вважає, що самодетермінація проходить або через відповідальність, або через тривогу. Людина, перебуваючи у своїй

поведінці, або діяльності, завжди змушена робити вибір: пасивність або активність; добро або зло. Свобода визначається як здатність людини діяти не за зовнішніх детермінант. Основою здатності до свободи і до життєдіяльності є сформовані переконання про себе і про оточуючий світ, що і покладається в основу самодетермінації [15].

Д.О. Леонтьєв вважає, що основною умовою самодетермінації і самореалізації особистості є наявність особистісного потенціалу [10, с. 156-176]. Виокремлюються такі характеристики особистісного потенціалу як основи самодетермінації, саморозкриття, самореалізації і самоздійснення, як вміння самовизначатися, саморозвиватися, накопичувати власний досвід, самореалізуватися в діяльності. Самореалізаційний потенціал включає в себе: активність, розвиток, інтеграцію, самодетермінацію (визначення свободи у творчості), саморегуляцію, самовдосконалення, цілісність [1, с.40-47].

Пізнання, пізнавальна діяльність є обов'язковим компонентом у досягненні самореалізації особистості. Чим більше людина пізнає, тим більше в ній розвивається потреба в самореалізації. Потреба в самореалізації - це потреба в суспільній діяльності, потреба бути потрібним, необхідним для суспільства, для людей. Також самореалізація передбачає досягнення певних результатів, вона обов'язково відбувається на рівні суб'єкта у вигляді творчих досягнень. Самореалізація іде від особистості, ініціюється особистістю і є її активністю. Потреба в самореалізації є одним із мотивів творчості і водночас - поштовхом для розвитку особистості [3, с.37-45; 4, с. 100-110]. Виокремлюються наступні етапи досягнення самореалізації: 1) потреба в самореалізації; 2) вміння і здатність до знайдення протиріч, чутливість до проблем; 3) пізнавальна і творча активність; 4) самореалізація в результатах (розв'язання проблем, високий рівень досягнень, досягнення успіху).

В психологічній літературі також зазначається, що в самореалізації вирішальну роль відіграє свідомий вибір вищого рівня саморегуляції суб'єкта, його самодетермінація як екзистенційність [3, с.37-45]. Перед тим, як успішно здійснювати діяльну самореалізацію, у суб'єкта має бути сформована готовність до неї. Готовність до самореалізації включає в себе: 1) ставлення до себе (образ ідеального "я", усвідомлення своїх можливостей, самооцінка здатності розв'язувати надзавдання (таке завдання, яке інші розв'язати не можуть)); 2) спрямованість на самореалізацію (мотив і потреба творчості, бажання самовираження у творчості); 3) пізнавальні і творчі здібності - фундамент самореалізації; 4) операційна система самореалізації (інструментарій), тобто сформованість пізнавальних процесів, інтелектуальних і творчих операцій і вмінь; 5) досвід, настанови, диспозиції, настанова на самореалізацію - запуск механізмів на самореалізацію за сприятливих умов. Основним засобом самореалізації є особистісна активність [2, с. 105-110]. Досягнення стану самореалізації

розглядається через феномен неадаптивної активності. Виокремлюється особистісна самореалізація і професійна (діяльнісна) самореалізація. На рівні цих видів самореалізації виокремлюється також і суспільна самореалізація. Отже, існує принаймні, три види самореалізації: особистісна, суспільна, діяльнісна. Всі три види самореалізації взаємопов'язані із самоздійсненням [7, с. 337-346].

Особистісна самореалізація розглядається як умова досягнення особистішого зростання. Самореалізація входить до особистішої зрілості разом із самотрансценденцією. Самореалізація включає предмет і непередметну (духовну) реальність. Самотрансценденція регулює духовну реальність, яка надихає, надає ідеї, спрямовує. Самотрансценденція, яка входить до самодетермінації, пояснює зв'язок з Богом, народження ідей, думок, творчих задумів. Самотрансценденція забезпечує інсайт (духовність як народження ідей, думок, задумів). Самореалізація відбувається у площині інтенції, творчого пориву, активності. Діяльнісна самореалізація відбувається в рамках різних діяльностей: духовної (Богопізнання, духовні практики), душевної (наука, любов), творчої (наука, мистецтво), життєтворчої (особисте життя).

Зв'язок самореалізації будь-якого виду і самодетермінації полягає в тому, що самодетермінація - це самовизначення як самездійснювати самореалізацію з урахуванням духовних законів і Закону Божого, що їх сповідує особистість як власну глибинну сутність. При самодетермінації людина усвідомлює свою ідентичність і визначає пошукову активність певної інформації, спрямованої на розв'язання зазначеної нею проблеми. Самодетермінація конкретизує готовність до самостійної творчо-пізнавальної діяльності. При цьому співвідносяться такі моменти, як "хочу-можу-вимагають-повинен для Бога, або повинен для моралі - повинен для людей" Тут підключається світогляд в тому різновиді, який обрала людина. Крім того, самодетермінація забезпечує вибір самостійних рішень на основі важливих цілей. Самореалізація в пізнавальній діяльності, професійній діяльності і в будь-якій іншій діяльності є процесом, який сприяє становленню поряд з професійною діяльністю і пізнавальною діяльністю, процесів мислення (Коростильова Л.А., 2004; Луньов В.Є., 2014) [5;11]. Для самореалізації необхідним є усвідомлення життєвих цілей. Самореалізація в будь-якій діяльності обов'язковим компонентом включає пізнання.

Самореалізація активізує орієнтацію особистості на власні можливості: здібності та мотиви. Глибинні умови самореалізації - це риси, що сприяють самореалізації - вольові, моральні і духовні якості особистості, а також можливості, які забезпечують досягнення самореалізації: особистіший потенціал і здібності.

Для прояву самореалізації необхідними є: потреба особистості в самореалізації; наявність адекватне самоставлення. Потреба у самореалі-

зації запускає самодетермінацію, як процес сутнісного самовизначення і залежить від особистісного потенціалу. Адекватне самоствавлення забезпечує правильне визначення особистістю власних сутнісних сил.

Самореалізація може бути і ціллю, і засобом, і процесом, і результатом діяльності. Самореалізацію можна визначати як спосіб функціонування і розвитку особистості, можна водночас розглядати в трьох класах психічних явищ: процес, стан і властивість суб'єкта. Самореалізація як результат визначається в критеріях: успіх-неуспіх. С.І. Кудінов виокремив дві форми самореалізації: зовнішню і внутрішню. Крім того, дослідник виділяє три види самореалізації: діяльнису, соціальну і особистісну. Діяльніша самореалізація підкреслює той факт, що самовираження суб'єкта відбувається в різних видах діяльності (навчальна, пізнавальна, творча, професійна діяльність) при досягненні нею компетентності, така самореалізація проявляється зазвичай у вигляді об'єктивації. Соціальна самореалізація - проявляється в гуманітарній місії особистості, вона часто проявляється у вигляді персоналізації. Особистісна самореалізація виявляється у самовдосконаленні, досягненні особистісного зростання, саморозкритті учнем власного особистісного потенціалу, результатом особистішої самореалізації є саморозвиток [7, с. 337-346]. Особистісна самореалізація - це властивість по самовдосконаленню особистості. Особистісна самореалізація індивідуальна у визначенні долі, у прагненні досамоздійснення в життєдіяльності. Самореалізація має змістові, процесуальні і результативні аспекти. Самореалізація передбачає цілісність особистості і її досягнення. Для результативних досягнень людина має бути не тільки цілісною, але і суб'єктом діяльності, тобто - ініціатором активності. Цілісність виявляється в тому, що активність особистості відповідає її моральним або духовним переконанням, принципам. Головний мотив при діяльній самореалізації - це високі досягнення в діяльності, успіхи. Самореалізація передбачає самовдосконалення у фізичному, моральному, індивідуальному, духовному аспектах. Самореалізація - це етап самоздійснення. Самореалізація розгортається через діяльність, але не всяку, а самодетермінувальну.

Виокремлюються такі етапи особистішої самореалізації: 1) активізація "Я-образу" (усвідомлюється потреба, інтерес, мета, сконцентровується воля); 2) розгортання самореалізації (в процесі розгортання активізується самопізнання, самоконтроль, самовираження); 3) розв'язання проблеми самореалізації (зняття самореалізації); 4) результативні наслідки самореалізації (самоздійснення, самоствердження, саморозвиток).

Також розглядаються етапи діяльнішої самореалізації, а саме: 1 етап - самоактуалізація можливостей (активізація здібностей); 2 етап - матеріалізація знань, умінь, навичок (пізнавальна діяльність, творчість, самодіяльність); 3 етап - розв'язання поставленого завдання на високому рівні досягнення,

здійснення потреби до нової самореалізації, чим стимулюється саморозвиток особистості в процесі діяльній самореалізації, продовження пізнавальної і творчої діяльності, подальше цілепокладання [10, с. 156-176].

Самореалізація учня у пізнанні (гносеологічний аспект). Для того, щоб зрозуміти, за яких внутрішніх і зовнішніх умов здійснюється самореалізація учня в процесі навчання, необхідно розібратися в термінах і поняттях, які впливають на його самореалізацію.

Учень, як суб'єкт пізнавальної діяльності ініціює пізнавальну і творчу активність, волю, прагнення до пізнання, творче ставлення. Самореалізація у навчально-пізнавальній діяльності передбачає: ефективність (персональні досягнення), цілісність, майстерність, креативність, інтелектуальні і пізнавальні здібності: (вдосконалювання знань, творчість, реалізацію задумів); компетентність, стійкість до емоційного вигорання. Перетворення учнем актуальної навчальної або пізнавальної діяльності в творчо-пізнавальну, спрямовану на реалізацію віднайденого пізнавального протиріччя відкриває розвиток можливості до продуктивної самореалізації, стимулює появу смислів особистісного зростання і пізнавальних мотивів, сенситивність до власних можливостей, чутливість до проблем. Розвиток самореалізації і становлення пізнавальної діяльності взаємозумовлені. Адже пізнавальний аспект, як зазначалося вище, займає чільне місце в структурі самореалізації. Для розвитку самореалізації необхідно досягати певної сформованості пізнавальної діяльності, а для становлення і розвитку пізнавальної діяльності необхідним є досягнення і здійснення самореалізації особистості, водночас і як результативного компонента пізнавальної діяльності, і як риси особистості.

Пізнавальна діяльність учня розглядається нами як збагачуючий різновид його навчальної діяльності і спрямована вона на задоволення його пізнавальної потреби. Пізнавальна діяльність, як навчальна, так і позанавчальна, - відбувається в соціальному і соціально-історичному вимірі. Пізнавальна діяльність завершується одержанням деякого результату, який на початку існує у вигляді задуму. Пізнавальна діяльність у вимірі самореалізації заключає в собі цілепокладання і реалізацію цілі. Самореалізація учня в процесі пізнавальної діяльності відбувається і в самостійній постановці ним цілі, і в досягненні результату, причому успішного, навіть видатного, такого, що визнається оточенням як досягнення успіху.

Пізнавальна діяльність, що введена в енергетичне поле самореалізації, має декілька етапів. При інформаційно-пізнавальному етапі пізнавальної діяльності в досягненні пізнавального результату входять такі дії, як пошук, знайдення знань, їх накопичення, переробка потрібної інформації. При ідеально-конструктивному етапі пізнавальної діяльності учень створює творчий план, проект, власне бачення проблеми, її постановку і розв'язання завдання поки що в задумі. Реально-конструктивний етап пізна-

вальної діяльності, це власне творчий етап. Він являє собою втілення задуму, реалізацію сутнісних сил учня - це етап досягнення самореалізації у пізнавальній діяльності учня (самоактуалізація, успіх, досягнення). Отже, самореалізація в навчально-пізнавальній діяльності включає в себе матеріальне і ідеальне, духовні і виконавчі компоненти, тобто задум і втілення.

Самореалізація учня на інформаційно-пізнавальному етапі пізнавальної діяльності - це власне здобуття знань. Учень як суб'єкт навчального (і позанавчального) пізнання реалізується в тому, що пізнає навчальний об'єкт. Він перекладає цю реальність в форму понять і схем і робить її об'єктом власної думки. Способом засвоєння пізнавального матеріалу є пізнавальні операції, які організують знання в системно-структурні блоки пам'яті. Поява пізнавальної проблеми стимулює пізнавальну діяльність учня. Пізнавальна проблема сповіщає про недостатню інформацію, учень відчуває, що в нього не вистачає знань, щоб вирішити цю проблему, яка виникла, усвідомлена і самостійно поставлена ним. Виникає необхідність у пізнавальному етапі самореалізації, який, у свою чергу, вміщує в собі: теоретично-пізнавальний, експериментальний, аналітично-структурний компоненти. З допомогою мислительних операцій відбуваються маніпуляції з об'єктом, які дозволяють учневі одержати важливу інформацію про нього. В результаті пізнавальної діяльності у свідомості учня формуються пізнавальні образи (уявлення, поняття). Як результат пізнавальної діяльності учня з'являється образ пізнання. Пізнавальний образ включає два компоненти: відображувально-репродуктивний і творчо-реалізаційний. Якщо перший компонент - це пізнання змісту, то другий - це діяльнісна самореалізація учня в його пізнавальний образ, особистісний вклад, який вносить учень в структуру пізнавального образу. Відбувається виділення відносно суттєвої ознаки не само по собі, а у відношенні до поставленої пізнавальної задачі.

Як зазначає Лазарєв Ф.В., з гносеологічної точки зору, розум діє (пізнає), узгоджуючись з людськими потребами і може пізнавати ту реальність, яка вже є залученою в досвіді особистості. Протиріччя між предметом і пізнавальним образом долається переходом від предметно-чуттєвої форми пізнання до абстрактно-теоретичної її форми, що призводить до радикальної реконструкції пізнавального об'єкта. Радикально перетворюється і досвід, який є стимулятором з'явлення подальших пізнавальних проблем. Творчість у гносеологічному плані - це самореалізація, це новий контекст. При пізнавальній творчості спостерігається особливий сплеск самореалізації. Виникає особливий тип пізнавальної ситуації: суб'єкт (учень) - ідеальний об'єкт (задум) - матеріальний об'єкт (результат). В творчій самореалізації учня у пізнанні роль учня, як суб'єкта творчого пізнання не елімінується, а набуває домінуючого значення. Безпосереднім поштовхом до стану творчої активності є потреба в самореалізації.

Можна виділити такі ланки творчого процесу і діяльнішої самореалізації учня у пізнавальній діяльності: 1) формування проблеми (чутливість до проблеми, активізація досвіду); 2) пошуково-пізнавальна активність (накопичення знань і інформації, призначених для розв'язання поставленої проблеми); 3) духовно-творчий етап - інсайт, як виникнення рішення пізнавальної проблеми при переробці накопиченого знання. З'явлення деякого нового образу пізнавального предмету; 4) об'єктивація віднайденого (вже відносно нового) пізнавально-творчого образу пізнавального предмету (опредмечування і соціалізація продукту творчо-пізнавальної активності учня - власне завершуючий етап діяльнішої самореалізації в навчальній і позанавчальній пізнавальній діяльності [9].

На основі попередніх теоретичних напрацювань була сформована гіпотеза дослідження: 1) сформованість самореалізації учня в пізнавальній діяльності передбачає сформованість самої пізнавальної діяльності, а також наявність особистісних якостей, необхідних для самореалізації, головною з яких є: самодетермінація, також критичність мислення, помірна мотивація досягнень та ін. 2). Рівні самореалізації в пізнавальній діяльності залежать від рівнів наявної у суб'єкта діяльності самодетермінації (конструктивної (вищої, середньої, низької) і деструктивної (негативної). Також на самореалізацію впливають різновиди самодетермінації, які залежать від видів світогляду (Мар'яненко Л.В., 2013-2014) [12, с.234-264].

Психологічна структура самореалізації особистості учня в процесі навчально-пізнавальної діяльності. Самореалізація має свою психологічну структуру. Скажімо, розглядаючи самореалізацію як процес, можна виокремити процесуальні елементи: стратегії життя, стиль життя, образ життя, життєві історії. В основі самореалізації покладається актуалізація психічних утворень, які забезпечують здійснення потенцій особистості. Багато авторів пов'язує самореалізацію з високим рівнем особистісного розвитку, із суб'єктністю. Більш часткові елементи самореалізації - способи досягнення цілей, що пов'язано із ставленням до соціальних і моральних норм; уявлення про правила прийняття рішень - морально-етична регуляція; пізнавальний аспект (збір і аналіз інформації, ставлення до різних її джерел); уявлення про необхідні і межові затрати часу; уявлення про ресурси; уявлення про необхідні і межові рівні і цикли активності.

Психологія дослідження самореалізації особистості має вмішувати в собі врахування життєвих принципів і смислів, життєвих цінностей, ідеалів, можливостей, досягнень особистості, а також самосвідомість в діяльності, мотиви, цілі, якості. Цілісне уявлення про феномен самореалізації неможливе без розкриття її смислової і процесуальної складових, визначення структури і особистісних детермінант. Необхідними є визначення адекватних критеріїв самореалізації. Визначаючи самореалізацію як про-

цес і результат в діяльності, в психологічній літературі пропонуються узагальнені характеристики її критеріїв: 1) Організаційні критерії- цілі, мотиви, ціннісні орієнтації, усвідомленість умов зростання, рівень досягнень, ставлення до діяльності, бажання пізнавальної діяльності (бажання оволодіти необхідними навичками, вміннями); 2) Діяльнісно-творчі критерії: превалюючи засоби і способи реалізації обраної навчальної, пізнавальної діяльності: навчальна компетентність, навчальна спрямованість; самоконтроль, динамічний характер творчої активності, вміння творчо вирішувати навчально-пізнавальні завдання; міра реалізації творчого потенціалу особистості; 3) Суб'єктивно-особистісні критерії - рівень сформованості суб'єктивних якостей і особистісного розвитку; 4) Результативно-діяльнісні, результативно-пізнавальні критерії- результативність діяльності, реалізація знань, вмінь, навичок, практичних дій, вміння їх застосовувати (Коростилєва Л.А., 2004);(Максименко С.Д., Осьодло В.І., 2011) [6; 13].

Перспектива дослідження. Здійснити констатуючий етап емпірично-дослідження. За допомогою статистичної обробки даних (кореляційного і факторного аналізів) визначити значущі взаємовпливи між структурними компонентами самореалізації учня в пізнавальній діяльності і визначити основні критерії діяльнісної самореалізації учня в процесі навчання.

Список використаних джерел

1. Болотнікова І.В., Завадська Т.В. Цілісність особистості як чинник її само здійснення /І.В. Болотнікова, Т.В. Завадська// Актуальні проблеми психології. - 2013. - т.У Психофізіологія. Експериментальна психологія. Психологія праці. - Вип. 13. С.40-47.
2. Горностай П.П. Готовність особистості до самореалізації як психологічна проблема / П.П. Горностай // Проблеми загальної та педагогічної психології. - 2004. - Т.6. - вип. 3, С. 105-110.
3. Гупаловська В.А. Самореалізація особистості як наукова проблема / В. А. Гупаловська // Актуальні проблеми психології. - 2002. - Т. 1. -4.7. Соціальна психологія. Психологія управління. Організаційна психологія. С.37-45.
4. Гупаловська В.А. Самореалізація як проблема розвитку особистості у сучасній зарубіжній психології. /В.А. Гупаловська // Проблеми гуманітарних наук. Наукові записки ДДГУ ім. Івана Франка. - Дрогобич: Вимір, 2002. - Випуск 10. - С. 100-110.
5. Дергачёва О. Е. Личностная автономия как предмет психологического исследования: дисс. ... канд. психол. наук / Ольга Евгеньевна Дергачёва. - М, 2005. - 140 с.
6. Коростылёва Л.А. Психология самореализации личности: затруднение в профессиональной сфере. СПб., 2005.

7. Кудинов С.И. Полисистемный подход исследования самореализации личности / С.И. Кудинов // Сибирский педагогический журнал. - Новосибирск: НГПУ, 2007. - №3. - С. 337-346.
8. Куценко-Лада Г.В. Психологічні механізми генези ментального досвіду в системі самодетермінації особистості // Галина Володимирівна Куценко-Лада / Психологічні чинники самодетермінації особистості в освітньому просторі. Колективна монографія / за ред. Максименка С.Д. - Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. - С. 69-110.
9. Лазарев Ф.В. Познание. Творчество. Культура. М., "Знание", 1978. - 64с. (Новое в жизни, науке, технике). Серия "Философия".
10. Леонтьев Д.А. Самореализация и сущностные силы человека / Дмитрий Алексеевич Леонтьев // Психология с человеческим лицом: гуманистическая перспектива в постсоветской психологии / Под ред. Д.А. Леонтьева, В.Г. Шур. - М.: Смысл, 1997. - С.156-176.
11. Луньов В.Є. Становлення та розвиток професійного мислення особистості у системі органів внутрішніх справ України: Монографія / Віталій Євгенійович Луньов - Макіївка: МЕР, Донецьк: Донбасе, 2014. - 350 с.
12. Мар'яненко Л.В. Самодетермінація учнів у процесі навчально-пізнавальної діяльності/Ліана Василівна Мар'яненко//Психологічні чинники самодетермінації особистості в освітньому просторі. Колективна монографія / за ред. Максименка С.Д. - Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. - С.234-264.
13. Максименко С.Д., Оседло В.И. Субъектный подход в изучении профессиональной самореализации /С.Д. Максименко, В.И. Оседло// Психология и право, - 2011, №1.
14. Пророк Н.В. Професійне самовдосконалення як основа самодетермінації практикуючого психолога в процесі професіоналізації // Наталія Василівна Пророк/ Психологічні чинники самодетермінації особистості в освітньому просторі. Колективна монографія / за ред. Максименка С.Д. - Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. -С.335-378.
15. Хьел Л. Теории личности: 3-е изд. Л. Хьел, Д. Зиглер. - СПб. : Питер Пресс, 2006. - 606 с.

Spisok vykorystanykh dzherel

1. Bolotnikova I.V., Zavadskaya T.V. Tsilnist osobistosti yak chinnik YiYi samo zdlysnennya / I.V. Bolotnikova, T.V. Zavadskaya // Aktualni problemi psihologiyi. - 2013. - t.V Psihoflologiya. Eksperimentalna psihologiya. Psihologiya pratsl. - Vip. 13. S.40-47.
2. Gornostay P.P. Gotovnist osobistostu do samorealizatsiyi yak psihologichna problema / P.P. Gornostay // Problemi zagalnoyi ta pedagogichnoyi psihologiyi. - 2004. - T.6. - vip. 3, S.105-110.

3. Gupalovska V.A. Samoreallzatslya osobistostl yak naukova problema / V.A. Gupalovska//AktualnlproblemipsihologlYi.-2002. - T.1. -4.7. Sotslnalna psihologlya. Psihologlya upravlnnnya. Organlzatslyna psihologlya. S.37-45.
4. Gupalovska V.A. Samoreallzatslya yak problema rozvitku osobistostl u suchasny zarublzhny psihologlYi. /V.A. Gupalovska // Problemi gumanltarnih nauk. Naukovl zapiski DDGU Im. Ivana Franka. - Drogoich: Vimlr, 2002. - Vipusk 10. - S. 100-110.
5. DergachYova O. E. Lichnostnaya avtonomiya kak predmet psihologicheskogo issledovaniya: diss. ... kand. psihol. nauk/Olga Evgenevna DergachYova. - M., 2005. - 140 s.
6. KorostyilYova L.A. Psihologiyasamorealizatsiilichnosti: zatrudnenie v professionalnoysfere. SPb., 2005.
7. Kudinov S.I. Polisistemnyiy podhod issledovaniya samorealizatsii lichnosti / S.I. Kudinov //Sibirskiy pedagogicheskii zhurnal. - Novosibirsk: NGPU, 2007. - #3. - S. 337-346.
8. Kutsenko-Lada G.V Psihologlchnl mehanlzmi genezi mentalnogo dosvldu v sisteml samodetermnatsIYi osobistostl // Galina Volodimirlvna Kutsenko-Lada/ Psihologlchnl chinniki samodetermnatsIYi osobistostl v osvltnomu prostorl. Kolektivna monograflya / za red. Maksimenka S.D. - KIrovograd : Imeks-LTD, 2013. -S. 69-110.
9. Lazarev F.V Poznanie. Tvorchestvo. Kultura. M., «Znanie», 1978. - 64s. (Novoe v zhizni, nauke, tehnikе). Seriya «Filosofiya».
10. Leontev D.A. Samorealizatsiya i suschnostnyie silyi cheloveka / Dmitriy Alekseevich Leontev // Psihologiya s chelovecheskim litsom: gumanisticheskaya perspektiva v postsovetskoy psihologii / Pod red. D.A. Leonteva, V.G. Schur. - M.: Smyisl, 1997. - S. 156-176.
11. Lunov V.E. Stanovlennya ta rozvitok profeslynogo mislennya osobistostl u sisteml organlv vntrlshnlh sprav UkraYini: Monograflya / Vitaly Evgenlyovich Lunov - MaklYivka: MEGI, Donetsk: Donbass, 2014. - 350 s.
12. Mar'yanenko L.V. Samodetermnatslyia uchnlv u protsesl navchalno-pIznavalnoYi dlyalnostl/ Liana Vasillvna Mar'yanenko // Psihologlchnl chinniki samodetermnatsIYi osobistostl v osvltnomu prostorl. Kolektivna monograflya / za red. Maksimenka S.D. - KIrovograd : Imeks-LTD, 2013. -S.234-264.
13. Maksimenko S.D., OsYodlo VI. Sub'ektnyiy podhod v izuchenii professionalnoy samorealizatsii /S.D. Maksimenko, VI. OsYodlo // Psihologiya i pravo,-2011, #1.
14. Prorok N.V. Profeslyne samovdoskonalennya yak osnova samodetermnatsIYi praktikuyuchogo psihologa v protsesl profesIonallzatsIYi // Natallya Vasillvna Prorok / Psihologlchnl chinniki samodetermnatsIYi osobistostl v osvltnomu prostorl. Kolektivna monograflya / za red. Maksimenka S.D. - KIrovograd : Imeks-LTD, 2013. -S.335-378.

15. Hel L. Teorii lichnosti: 3-e izd. L. Hel, D. Zigler. - SPb.: Piter Press, 2006. - 606 s.

L. V. Marianenko. The psychological structure of self-realization of student in educational-cognitive activity. *Self-realization activity takes place within the limits of different types of activity. In self-realization a decisive role is played by thinking, especially such its quality as critical thinking. Self-realization as a result has such criteria, as a success-failure. There are two forms of self-realization: internal and external and three types of self-realization: activity, social and personal. Activity self-realization comes true through the achievement of competence and shows up in the form of objectification. Social self-realization comes true as an achievement of mastery and shows up in the form of personalisation. Self-realization in cognitive activity envisages efficiency (personal achievements), integrity of personality, creativity, cognitive capabilities. There are three stages of cognitive activity: informatively-cognitive; ideally-structural; really-structural stage of cognitive activity. It is determined that the cognitive component of self-realization contains such constituents as in-cognitive, experimental, analytically-structural. It is possible to distinguish such links of activity as self-realization in cognitive activity: a 1) forming of problem; 2) searching-cognitive activity; 3) the spiritually-creative stage. Self-realization depends on: 1) organizational criteria; 2) activity and creative criteria; 3) subject-personality criteria; 4) effectively-cognitive criteria. On this basis is also built psychological structure of self-realization: motivation, operationalisation, personality internals, effective achievements.*

Key words: *Types of self-realization, form of self-realization, activity self-realization, cognitive component in the structure of self-realization; structure cognitive to the component of self-realization: in-cognitive constituent, experimental constituent, analytically-structural constituent; diagnostic criteria of self-realization; self-realization is in cognitive activity; links of self-realization in cognitive activity; psychological structure of self-realization.*

Отримано: 8.12.2015 р.

УДК 159.923:377-053.6

М.М. Мельничук

ПРОБЛЕМА РОЗВИТКУ ТОЛЕРАНТНОСТІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В РАМКАХ ДІЯЛЬНОСТІ ДИСКУСІЙНОГО КІНОКЛУБУ

М.М. Мельничук. Проблема розвитку толерантності учнівської молоді в рамках діяльності дискусійного кіноклубу. *Системний аналіз структури толерантності виділяє рівні її детермінації: соціально-психологічний, індивідуально-психологічний і психофізіологічний. Показано, що провідним є перший рівень (ціннісні орієнтації), значно менше значення має індивідуально-психологічний (дивергентне мислення, емпатія), і найменшу роль у детермінації толерантності відіграє психофізіологічний рівень. Кіномистецтво володіє виховними можливостями, які доцільно використовувати*